

ПИТАННЯ ПОЛІТИКИ СИЛИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Виникнення теорії міжнародних відносин викликано потребою часу і подіями на міжнародній арені, а саме із завершенням Першої світової війни. Міжнародна спільнота перебувала у пошуках гарантії світової безпеки та миру. У результаті трактування значення війни та військової могутності держави сформувалися два базових і протилежних світоглядних підходи – ідеалізм та реалізм. Проте остання – школа політичного реалізму має значно більший ряд послідовників, як серед концептуалістів, так і провідних політиків світу. Вона виникла як критика моралістичного (ідеалістичного) бачення світу та ігнорування силового змагання держав [7, с. 424].

Це можна пояснити, зокрема, тим, що більшість сучасних держав прагнуть до зростання свого авторитету та зміцнення міжнародних позицій своєї держави. Це можливо при виконанні головних цілей ведення зовнішньої політики, а саме забезпечення національної безпеки держави, її територіальної цілісності та недоторканності, створення сприятливих міжнародних умов для реалізації внутрішньополітичних цілей і завдань, співробітництво та взаємодія з іншими учасниками міжнародних відносин. Наприкінці ХХ століття перед державами постали додаткові важливі завдання – участь у міжнародному поділі праці, ринків сировини і збуту продукції, обмін новітніми технологіями між країнами, спільна боротьба різних держав проти міжнародного тероризму [1].

Політичний реалізм виходить з незмінних основних принципів зовнішньої політики – прагнення держав до збільшення своєї могутності в умовах анархічного, а отже, небезпечного світу, неминучості суперництва, необхідності дотримання принципу рівноваги сил між великими державами. Однією з головних заслуг політичного реалізму стало висунення його прихильниками інструменту поняття «національний інтерес», що пояснює основний мотив зовнішньополітичної поведінки держави [2, с. 4]

Витоки реалізму беруть свій початок з періоду давньогрецької філософії. Найбільш раннім представником реалізму є давньогрецький історик Фукідід. Досліджуючи історію Пелопоннеської війни, Фукідід

визначив причини війн у зіткненні торгових та політичних інтересів держав, які незалежно від свого місцеперебування, взаємопов'язані між собою. Мова йде про завоювання нових територій, збагачення, збільшення впливу та влади, домінування, що з прикладу історії незавжди відповідає військовим та матеріальним ресурсам, необхідним для ведення війни. Описуючи двадцятирічну війну, свідком якої Фуکیدід був сам, він зосереджувався не так на військових діях, як на можливостях зупинити причини конфліктів, але афіняни не хотіли миру без бажаних цілей. Фуکیدід описує безжальний спосіб ведення війни, прикладом чого можна навести цитату з праці «найкращий спосіб завдати збитку супернику – це визначити слабе місце, за яке суперник найбільше непокоїться, а потім зібравши про нього всі відомості, завдати удару» [8].

Одним з найбільш яскравих представників реалізму є італійський філософ Нікколо Макіавеллі. У XV столітті Італія переживала важкі часи загарбництва сусідами, поневолення народу, роздріблення держави в цілому. Відтак, боляче переживаючи втрату минулої слави своєї батьківщини, Макіавеллі бачить на чолі держави сильного та войовничого правителя. Державець не повинен мати іншої мети, іншої думки, ніякої справи, яка стала б його ремеслом, окрім війни, її порядків і правил, бо це – єдине ремесло гідне властителя. В ньому така сила, яка не тільки тримає біля керма тих, хто народився монархом, але нерідко підносить на трон простих людей. І навпаки, можна бачити, що коли монархи думають більше про життєві утіхи, ніж про зброю, вони позбуваються своїх володінь. Головна причина втрати ними держави – нехтування військового ремесла, а умова приходу до влади – мистецтво у цій справі [4, с. 432].

Важливий внесок у розвиток концепції зробив Томас Гоббс. У праці «Левіафан» він висунув теорію, згідно якої всі люди перебувають у стані «війни всіх проти всіх». На його думку у природу людини закладені три найважливіші причини війни: суперництво, недовіра і страх, прагнення слави і престижу. Верховна влада оголошує про війну і укладання миру з іншими народами й державами. Гарантію захисту надають кожному народу його озброєні сили, а міцність армії полягає в об'єднанні її сил під єдиним командуванням, яке належить суверену [3, с. 139].

Американський політолог Генрі Кіссінджер даючи трактування зовнішній політиці, розрізняє американський та європейський підходи до зовнішньополітичних питань. Вони є похідними від власних, унікальних умов існування. Американці заселили майже пустинний континент,

огороджений від держав-хижаків двома океанами, а їхніми сусідами були доволі слабкі країни. Відтак Америка не зіштовхувалася з жодною державою, з силами якої їй потрібно було б здобути рівновагу. Дилема безпеки, що викликала душевну біль і страждання у європейських країнах, не мали відношення до Америки майже 150 років, до початку Першої світової війни.

Європейські країни вибрали концепцію рівноваги сил як спосіб врегулювання міжнародних відносин, а не через вроджену пристрасть до сварок чи характерної для Старого Світу любові до інтриг. Якщо демократія і принципи міжнародного права стали основоположними для Америки внаслідок властивого тільки їй відчуття безпеки, то європейську дипломатію викували тяжкими випробуваннями.

Система рівноваги сил не передбачала запобігання криз чи воєн. При нормальному функціонуванні вона лише обмежувала масштаби конфліктів і можливість панування одних держав над іншими. Її метою був не так мир, як стабільність і поміркованість. У своїх дослідженнях Кіссінджер зосереджується над питанням нового світового порядку і домінуючу роль в ньому відводить Сполученим Штатам.

Інший американський політолог, засновник сучасного політичного реалізму Ганс Моргентау вважає, що для сучасного світу характерна наявність протилежних інтересів, і як наслідок, конфліктів між ними.

Г. Моргентау визначає зовнішню політику перш за все як політику сили, в якій національні інтереси переважають над будь-якими міжнародними нормами, принципами і тому сила перетворюється в головний засіб досягнення поставлених цілей [6]. Разом з тим Моргентау відрізняє політичну владу від сили, як прямого застосування фізичного насильства. Загроза фізичного насильства є обмеженим елементом політики. Одночасно застосування насильства означає відмову від політичної влади на користь військової або псевдовлади. У міжнародній політиці військова сила як загроза чи потенціал – важливий матеріальний фактор, що забезпечує політичну міць держави [5, с. 85].

Таким чином, аналізуючи підходи реалізму нинішні та тисячолітньої давності, не складно простежити відмінність, викликану проміжком часу та зміною сприйняття поняття «сили». Ведучи мову про війну державам не обов'язково вдаватися до військових ресурсів, наражаючи на небезпеку життя своїх громадян. Значно ефективнішою є економічно-торгівельна, науково-технічна, інформаційна, екологічна війна. Держава, яка володіє потужною військовою зброєю, зокрема ядерною, є прямою загрозою для

безпеки всієї міжнародної системи та порушує сталу рівновагу. Крім того, вона становить небезпеку і для власного існування. Пропри швидкі зміни в міжнародних відносинах, залишається сталим прагнення влади та захист національних інтересів. У глобальному вимірі політики кожна держава прагне зберегти свою ідентичність та свої позиції, бути серйозним гравцем на міжнародній арені, відповідно до цього і проводить свою зовнішню політику.

Література

1. Вегеш М. Політологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19520317/politologiya/protses_formuvannya_mehanizm_realizatsiyi_zovnishnoyi_politiki_derzhav_mizhnarodne_pravo.

2. Внешняя политика: вопросы теории и практики (Материалы научного семинара) [Текст] / Под редакцией П.А. Цыганкова. – М., 2008. – 143 с. – Режим доступу: tsygankov.net/wp-content/uploads/2012/01/ВП_теория-и-практика.doc.

3. Гоббс Томас Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991.

4. Мак'явеллі Нікколо Флорентійські хроніки; Державець / Пер. з іт. А.Перепада. – К.: Основи, 1998. – 492 с.

5. Моргентау Ганс Политические отношения между нациями: борьба за власть и мир [Текст] / Источник: Теория международных отношений: Хрестоматия / Сост., науч. ред. и коммент. П.А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. С. 72–88.

6. Общая и прикладная политология: Учебное пособие [Текст] / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. – 992 с. – Режим доступу: http://grachev62.narod.ru/krasnov/ch_11.htm.

7. Теория политики: Учебное пособие / Под ред. Б. А. Исаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.

8. Фукидид. История. Книга I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litmir.net/br/?b=121031>.